

MOLNÁR CECÍLIA

Napló

Összefoglaló ♦ *A rákdiagnózis után a beteg és az őt körülvevők krízisbe kerülnek. Ha pedig a betegség gyógyíthatatlan, a halálhoz való viszonyulásuk is alakul, miközben ki-ki a maga módján felkészül a veszteségre. Naplóm a rákbeteg édesapám mellett megélt időszakot örökíti meg a diagnózistól a haláláig, illetve a gyász időszakába is belenyúlik. A szöveget szerkesztve, de lényegében megőrizve abban a reményben adom közre, hogy másoknak segíthet kritikus élethelyzetben.*

Journal

Abstract ♦ *When diagnosed with cancer, patients experience crisis, similarly to their beloved ones. In case the illness turns out to be incurable, their attitudes towards death keep changing while are they preparing their own selves for the loss. My journal records the period that I spent with my father from his diagnosis until his death, as well as the early stages of my grief. I decided to publish the edited version of my five-year-old journal in the hope that it may help others experiencing a similar crisis.*

Előszó

Ezt a naplót több mint öt évvel ezelőtt kezdtem el írni, amikor az édesapámról kiderült, hogy rákbeteg. Nem volt pontos célom vele. Nem pusztán az eseményeket, a tapasztalataimat vagy a gondolataimat, az érzéseimet akartam rögzíteni, hanem inkább kiadni magamból az egésznek a milyenségét, a jellegét, azt, hogy hogyan hat rám: közel lenni egy daganatos beteghez, akinek nincs esélye a gyógyulásra. Olyan dolgokat írtam le, amiket elmondani akkor nem tudtam, de amelyek valami miatt fontosnak tűntek, vagy nem tudtam tőlük szabadulni. Ahogy látható lesz, az események nem időrendben következnek egymás után. Sok részletet csak jóval, hónapokkal később írtam le. Nem volt ebben sem tudatosság vagy szándékosság: akkor írtam, amikor tudtam, vagy amikor vigaszt reméltem egy-egy megfogalmazott részletől. Nem közönségnek szántam, de később végigolvasva kiderült, érthető annak is, aki nem élte végig ezeket az eseményeket.

Emlékszem, hogy néhány fontos részlet végül mégis megíratlanul maradt. Ebből most csak egyet szeretnék utólag elmesélni.

Egy pénteki nap volt, 2013. május 17-e. Előző nap délután halt meg az édesapám egy fővárosi kórház hospice osztályán; előzőleg ugyanitt palliatív kemoterápiát kapott néhány hónapon át. Én mentem elintézni a papírokat a halotti anyakönyvi kivonat kiállításához. Kifelé jövet egy hirtelen ötlettől vezérelve bementem az onkológiai ambulanciára, ahova korábban jártunk. Gondoltam, ha van rá mód, elmondom, hogy apu előző nap meghalt, és megköszönöm – immár végleg – mindazt, amit értünk tettek. Az ambulancián nem nagyon fordult elő, hogy ne lett volna tömeg, a hely szűk volt annak a sok betegnek, akiket ott kezeltek. Mégis úgy gondoltam, bemegyek.

Beléptem a kert felőli ajtón. Tömeg volt, de ez most nekem egyáltalán nem volt fontos. Kerestem M. nővér szemét (mint korábban is annyiszor, csak akkor az utca felől lépve be), hamarosan meg is találtam a pult mögött, türelmesen és gyorsan dolgozott, mint mindig. Meglátott, azonnal megismert, befejezte, amit csinált, szó nélkül, egy kedves mozdulattal beinvitált egy kis irodába (aminek a létezéséről korábban nem is tudtam), leültetett. Becsukta az ajtót, a váró nyüzsgése kívül maradt. Mondtam, hogy megtörtént. Ő pedig – legnagyobb meglepetésemre – azt mondta, hogy tudja, mert látta (gondolom a betegekről vezetett adatbázisban), és hogy sajnálja. Pár mondatot váltottunk, nem emlékszem, mit, de annyi melegség, annyi megértés volt benne, hogy azóta is csodálkozom, és meghatódom, ha rá gondolok.

Nem a pontosság kedvéért írtam le ezt most, négy és fél évvel később, hanem azért, mert szeretném, ha már az elején hangsúlyos lenne, hogy ez a nehéz és fájdalmas időszak számomra az emberségről szólt. Akkor is, ha ez az akkori szavaimból nem mindig érződik. Megváltozott az életem, talán fel is nőttek. Sok dolgot másképp látok, élek meg azóta. Nem pont az az ember vagyok, aki ezt a naplót írta, és ennek köze van a leírt tapasztalatokhoz. A hospice közelében maradtam: heti rendszerességgel önkénteskedem. Hívó emberré váltam: Isten léte nem kérdés többé számomra. Abban a reményben teszem most közzé az akkori naplóm szövegét, hogy segíthet másoknak életük nehéz szakaszában.

Budapest, 2017. október 9.

2012. október 2. kedd

Átértékel

Mások a színek, mások a szavak, más az igeidő és az igemód jelentősége, más a tejesdobozon a lejárat dátuma. Mások az ablakokon a rácsok, mások az arcok, az utcák, a kirakatok, amikor a közelbe ér a halál gondolata. A mondatok jelentése megváltozik. Nagyjából minden átértékelődik. És más a feladat: tégy úgy, mintha nem történt volna semmi, folytasd, mielőtt belebolondulsz.

Talán mondhatnám, hogy ironikus, hogy míg én nyár végén a gasztroenterológián csücsültem egy csővel a gyomromban, egy másik testben már kialakulóban volt egy kóros sejtburjánzás. A másik testben, akiéből az enyém is lett. Szúr a gondolat: ha az övében lett volna már akkor a cső, vagy legalább az enyémben a daganat. A világ berendezése úgy jobb, értelmesebb, energiatakarékosabb, igazságosabb, praktikusabb, logikusabb, racionálisabb lett volna. Így nem az, és ezt igen nehéz elfogadni.

A dolog nem ironikus, hanem értelmetlen és kegyetlen.

2013. február 7. csütörtök

Valami, ami

Amikor a kórházba kísérem, mindig kiakadok. Van benne valami, ami elviselhetetlen. Nem ott, hanem utána. Nem a sok rákos vagy a sok fiatal rákos, nem a tömeg, a kopasz fejek, a parókák vagy az égésnyomok. Nem a kemoterápiás kezelő, a vér és a tű. És nem is a sejtméregről alkotott nyilvánvalóan naiv elképzelésem.

Talán a szembesülés a betegséggel, a reális helyzettel? Nem, sajnos ezt nem sikerül kellőképp háritanom a köztes időben sem. Nem feledem, mi volt, mi van. Leírni azért nem akarom. Nem lepnek meg a csillagok a vérképen, ahogy a mellékhatások megjelenése sem váratlan. Nem igaz, hogy nem lehet dolgokra készülni: lelkileg lehet. Testileg kevésbé.

De arra egyáltalán nem, hogy minduntalan összedől az a mélyen bennem élő gyermeki képzet, hogy a kórház az a hely, ahol gyógyítanak, és nem csak kezelnek. Hogy az orvos az az ember, per definitionem, aki gyógyít. Hogy a kórházba céllal megyünk, vállalunk valami kellemetlent, hogy aztán utána... Ettől az utánától akadok ki.

2013. február 8. péntek

A professzor parfümjé

A professzor parfümjé kellemes, de kicsit túl éles. Nem spórol vele: mindig illatos. A professzor parfümjé nekem sok mindennel összekapcsolódik. A puritán orvosi szobával, ahol mindig halott rend van, és egy árva porszem el nem hibban. A jó minőségű ingeinek a mintájával (apró kockás, ritkábban finoman csíkos), amit azért bámulok, hogy ne kelljen folyton a gondterhelt homlokát nézni, ahogy olvas. Nehogy megzavarjam a nézésemmel, hogy szeretnék belelátni a koponyájába. Hogy a szemem ne szúrja át a halántékát. Az ing zsebében, baloldalon, szívtájon egy iPhone 4-es van, tokban. Mindig eszembe jut a mozdulat, amikor elővette, hogy felhívja a sebészt.

Összekapcsolódik azzal a távoli gondolattal, hogy talán ő is ember. Nyilván, mi más lenne. Összekapcsolódik a szeme alatti karikákkal, amelyek néha igen szembetűnőek, főleg ha az ember figyel rájuk. Összekapcsolódik a teljesen megalapozatlan gondolattal, hogy ő biztosan nem lesz rákos.

Összekapcsolódik a renddel, ahogy a kézi készítésű sorszámot szigorúan a helyére rakja, növekvő sorba. Ahogy a gemkapcsot (amivel a kartonra van tűzve a szám) egy másik kupacba helyezi. Ilyenkor azt is látom, ahogy a rendelés végén ezeket a lehető legtakarékosabb mozdulatokkal viszi vissza a pulthoz, a nővéreknek, hogy azok másnap újra kioszthassák őket. Hogy aztán ő újra visszavigye. Nincs ideje a rendetlenségre. Vajon a sorszámoknak is olyan szaguk van?

Összekapcsolódik a kétpercekkel, amiket átlagosan szítani tud a betegeire. Két perces parfüm: nincs is ideje a szaglóhámnak hozzászokni, szinte egyformán intenzív végig. Nem, talán a végén, a búcsúzaskor a legintenzívebb.

Összekapcsolódik azzal a gondolattal, hogy kinek mivel kapcsolódhat össze a professzor parfümjé. A félelemmel? Jó hírrel? Rossz hírrel? A halálos ítélettel? A gyógyulással? Egy új élet reményével? Biztos van, aki emiatt a parfüm miatt szokott le a dohányzásról.

Ő nem érzi. Régóta rossz a szaglása. De ennyire nem; a professzor parfümjét nem lehet nem érezni. Talán a legkisebb gondja is nagyobb annál, hogy a professzor parfümjére figyeljen. Minden koncentrációt elvisz a többi feladat: hogy járni kell, beszélni, lehetőleg figyelni. Ő a karikákat sem látta a szeme alatt. Lehetséges lenne, hogy a betegek nem érzik? Vagy, hogy azért olyan erős, hogy még a betegek is érezzék, hogy áthatoljon a sok gondjukon-bajukon? Diadalmas parfüm.

2013. február 28. csütörtök**Harmonia caelestis**

Édesapám mindenkinek szimpatikus. A sebészen egy férfi (szintén beteg, de nem komoly) teljes meggyőződéssel mondta a műtét után még félig alvó édesapámról, hogy milyen szép az arca, milyen nemesek a vonásai. Amit nem tett hozzá, de én automatikusan kiegészítettem: „még ilyen nagy betegen is”. „M. bácsit”, ahogy a sebészen emlegették édesapámat, tényleg mindenki szerette, kicsit tisztelte. A fegyelmezettsége és a visszafogottsága miatt.

Aztán a nővér az onkológián, aki nekem mondta édesapámra utalva, hogy ő is szeretne egy ilyen nagypapát. Nem tudta, hogy mennyire élesen fájót mond, miközben a legjobbat legkedvesebbet akarta. Nem nagypapa. Nem nagypapa. Én nem az unokája vagyok. Nekem nincs gyerekem. (És rákos. Miért szeretne rákos nagypapát. Miért.)

Végül ma a másik nővér, aki az életkorát kérdezte édesapámtól. A hetvenharmadikat tölti. (A ki nem mondott gondolat, hogy nem biztos, hogy betölti májusban, ott marad a szoba levegőjében egy darabig.) Jó sok, eleget élt már – mondja kedvesen, szinte bocsánatkérően édesapám. Mire a nővér azt mondja, hogy még legalább egy tízest azért jó volna élnie édesapámnak. Nyolcvanhárom, az már tényleg sok. A kedvesség és a hazugság határmezsgyéjén maradunk.

2013. március 1. péntek**A halott ember**

Magamban csak így hívom, amióta meghalt, hogy „a halott ember”, pedig jól emlékszem a nevére. Le is írtam a nevét, többször is, amikor a kórházi cuccokat fel kellett matricázni. Az övét én matricáztam fel.

Ott feküdt a sebészen. Torokrákos volt, 54 éves, de a sebészen gyomorperforáció miatt feküdt. Csövek mentek bele, és csövek futottak ki belőle. A gégéjén kis műanyag szelep: ha befogta, akkor tudott – úgy-ahogy – beszélni. Enni nem tudott, az egyik csövön fehérje ment be. Inni tudott, de állandóan kapott infúziót is. Felállni sem tudott. Az egész ember csontsovány, de a lába dagadt és lilásbarna volt. Be volt pelenkázva, és katétere volt. De ez mind semmi ahhoz a

vákuumos izéhez képest, amivel a torkáról szívták le a váladékot. De ember volt, élt, kért és megköszönte.

A váladéknak sárgás-fekete színe volt, amiről azonnal a cigarettára asszociáltam. Amúgy is olyan „dohányos képe” volt a halott embernek; később kiderült: vendéglátós volt. Szenvedett, tortyogott, haráskolt, amennyire tudott, hogy ne fulladjon bele a váladékba. Többször kitisztítottam neki a torkában levő csövet: nagyon sűrű, ragadós anyag volt benne. Elsőre kissé viszolyogtam a dologtól, de aztán nagyon hamar megszerettem tisztogatni a csövet. Azzal áltattam magam, hogy segítek neki. Többször felhúztam ülő helyzetbe, mert egyedül nem tudott felülni. Hideg volt. A halott ember meztelen volt és hideg. De élt.

Aznap, amikor valóban meghalt, emlékszem, reggel szokás szerint kért, hogy húzzam fel. De akkor már látszott, hogy ez nem játék. Nem mertem úgy, ahogy még előző nap is, inkább szóltam a nővérnek. Megtagadtam az utolsó kívánságát tőlem. Láttam a szemén, hogy meghal. Búcsúzaskor nem is néztem a szemébe, hogy ne lássam, hogy meghal. Pedig akkor még nem tudtam, hogy az előző éjjel kínok között hemperegve üvöltött. (Ezt csak később mesélte el édesapám.)

Eljöttem a kórházból, bementem dolgozni, de egész nap rá gondoltam. Nem a beteg apámra, hanem rá, a halott emberre. Dél környékén nem bírtam tovább, és felhívtam édesapámat, hogy mi a helyzet ott. Azt mondta, hogy a halott ember már jobban van, megnyugodott és elaludt. Utóbb derült ki, hogy ekkor már halott volt.

Sokszor gondolok a fiára, aki egyszer látogatta meg az alatt az idő alatt, amíg ismertük egymást. Sajnálom.

2013. március 9. szombat

Méricskélünk

„A neheze még csak most jön” – motoszkál bennem napok óta, úgy egy hete. Meg az is, hogy sok mindennél van lejjebb, és ennek most örülnöm kellene, mert ajándék időt jelent. Próbálok elfogulatlanul ellenőrizni, hogy volt-e már ilyen rossz a helyzet. Ez persze képtelenség, mert nincs jó mértékegység. Miben adjuk meg?

Ezt a daganatot már az elejétől nem milliméterekben, hanem centiméterekben mérték: 4-5 cm, 6-8 cm, 11 cm. Ezek az eltérések persze nem azt jelentik, hogy ilyen gyorsan megnőtt a

kétszeresére, hanem a vizsgálatok tökéletlenségét jelzik (legalább részben) az eltérések. De végül is mindegy, mekkora, az áttétek miatt mindegy.

Időben is lehetne mérni: mennyi idő telt el? Jó mértékegység – Na de mióta? „Nem emlékszem, mikor ízlett utoljára étel, nagyon rég, évekkal ezelőtt” – mondta valamelyik nap. De persze ki gondolná, hogy ha épp mindig az nem ízlik, amit eszel, az tünet. Főleg ha semmi más nincs. Teltségérzet; az sem elég megfogható, pláne, hogy a bevitt táplálék mennyiségének a szisztematikus, óvatos csökkentésével elmúlik. Feltűnt, hogy egyre kevesebbet eszik; én azt gondoltam, ez az öregedés, minden kicsit lelassul, nem kell annyi energia. Aztán az első tünetek augusztus közepe környékén. A nyelőcső rosszindulatúnak látszó elváltozása a házassági évfordulójukon derült ki. Hogy nagy baj van, a szövettan eredménye két héttel később, a születésnapomon. Az áttétek létezése pedig – minden szuper vizsgálat ellenére – csak a november végi műtétkor (*laparatomia explorativa*) derült ki. December elején boldog karácsonyt kívántak nekünk a sebészen és az onkológián is. „Karácsonykor nem kezdjük kezelni.” A kemoterápia január 3-án kezdődött. Ma március 9. van; a kemoterápiát ezen a héten a 3. kezelési ciklus után állapotának romlása miatt nem tudták folytatni. (Valójában a professzor szabadságon volt; az orvos, aki helyettesítette, úgy döntött, hogy ő nem dönt úgy, hogy folytatja. Majd jövő héten jön a professzor, és megmondja, hogyan tovább.)

A leadott kilókban is mérhetnénk, de az semmit nem mond, mindig is sovány volt, hát most még soványabb. Ráadásul egy ideje nem méri magát; nem akarja tudni. A soványság egyébként, mindenki azt mondja, jó. (Sokkal jobb, mint a kövérség.) A beszedett gyógyszer mennyiségében is mérhetnénk, de ez kissé *ad hoc*. Az önállóság elvesztésében is mérhetjük, de az nem vagy nehezen fejezhető ki számokkal.

Én nagyon megszerettem a számokat; sok mindent mérek, csak hogy tudjam. A tények, az adatok, a számok jó dolgok, mert nem szubjektívek. Majdnem megnyugtatóak, mert viszonylag biztosak. Mert hozzá lehet szokni a gondolatukhoz, hogy annyik, és kész. Ha számszerűsíteni lehetne, hogy mit jelent az az érzés, hogy „a neheze most jön” talán jobban fel tudnék készülni.

De a következő pillanatban már azt súgja valami, hogy mindez a sok adat, a számok, a kilók, a centiméterek, a milligrammok, az interneten önsorsrontásként elolvasott statisztikai adatok mit sem számítanak. *Valójában fogalmunk sincs arról, ami történik.*

2013. március 12. kedd

Napozás délután

A szülői házbeli szobám ablakai délre és nyugatra néznek. Ha süt a nap, télen is 30 fok fölött van a hőmérséklet. Ideális egy olyannak, mint én. Ideális most, hogy süt a nap.

Tegnap a kemoterápia után nagyon későn értünk haza édesapámmal. Bezabáltunk. Ki-ki magához képest véve, de szó szerint. Aztán felmentünk a szobámba. De ez nem az én ötletem volt. Nekem dolgoznom kellett volna, de gondoltam, hogy most olvasok, úgyis van mire készülni, nem kell mindig írni, meg szerkeszteni, lehetnek ilyen napok is.

Kétszer fejeltem le a könyvet. Harmadjára nyilván valahogy félreraktam. Mert fél 6-kor arra ébredtem, hogy édesanyám ébresztget minket, hogy hazaért, és hogy mi van velünk. Hát semmi, mondtuk a legnagyobb elégedettséggel, csak elaludtunk a napon. (Ami közben szépen le is ment.)

Édesapám egyre gyakrabban emlegeti az „ajándék” szót. Ez a féldélután tényleg az volt.

2013. március 21. csütörtök

Átkerülni a másik oldalra

Az orvostudomány széttárta erős és biztos karját, amibe eddig kapaszkodtunk, és azt mondta, ő már nem tud mit tenni, most elenged minket arra az utolsó útra. Miközben minden racionálisan működő agysejtem tudta ezt, mégis leírhatatlan érzés. Hivatalosan is, pecséttel igazoltan kikerülni a megmenthetőek köréből: kétségbeejtő, magányos és rettenetes érzés.

Elmentem megnézni a hospice osztályt. Itt nincs tömeg, nem tolakodnak a kopasz fejek, nem mérgelődnek a hozzátartozók. Csönd van. Olyan, mint egy lakás vagy apartman, nem hasonlít kórházi osztályra. „Ez itt a nappalink, itt zajlik az élet” – kezdte széles mosollyal az osztályvezető főnővér, a halál birodalmának öntudatos feje az üres központi térben. Ketten voltunk: itt orvos nincs, és az élet is mintha valahol máshol lett volna. Egy félig nyitott kórteremben (amit itt biztosan szobának hívnak) leshettem meg, az ágyban feküdt, infúziót kapott.

„Az igazi élet paradox módon az onkológiai osztályon meg az ambulancián van!” – rohant meg a felismerés. Ahol a rákban és a rák elleni küzdelemben mindnyájan egyenlőek vagyunk. Voltunk. Eddig nem igazán értettem, hogy a professzor miért küzd ilyen keményen és gépszerűen, miért nem hagy rést, miért nem ad esélyt a mérlegelésre. Most egy csapásra

megértettem. A professzor ezt tudta, mit jelent átkerülni a másik oldalra. Én csak most tudtam meg.

Az élet persze megy tovább. Most így megy tovább. Ágyban, párnák közt. Otthon, amíg csak lehet.

Időjárás

Tegnap, amikor kiszaladtam vásárolni, és megéreztem, hogy tavasz van, meleg van, kinyitom a kabátom, az futott át rajtam, hogy tavasszal milyen szép meghalni, én tavasszal szeretnék meghalni. Ilyen szépnek látni ezt a világot, ilyen szépnek és reménytelinek látni utoljára: megnyugtató.

Múlt péntekre esett le az a sok hó. Az átvirrasztott éjszaka után alig vártam, hogy világosodjon, hogy végre kimehessek havat lapátolni. Arra gondoltam, hogy milyen szerencse, hogy már március közepe van, és korán világosodik, így előbb mehetek havat lapátolni.

Aznap koradélután, mikor nagy nehezen beszállítottam édesapámat a kórházba („ambulánsan”) infúzióra, a professzor azt mondta, hogy szörnyű idő van, és ilyen időben nem kéne bejönnünk. Kétszer is elismételte, milyen rettenetes ez az idő. Nagyon elcsodálkoztam ezen az adott helyzetben, nem is tudtam mit mondani, csak néztem rá, mint egy hülye; a március közepi hóvihár az én ingerküszöbömet most nem érte el.

Ma megint „szörnyű az idő”, ahogy a professzor fogalmazna. Ma én is bántam kicsit.

2013. március 28., csütörtök

Amikor elmentem...

Amikor elmentem megnézni a hospice-osztályt, végig kellett mennem a kórház árkádos kis folyosóján, hiszen az ambulancia a Gy. út felől az utcáról nyílik, az osztály pedig hátul van, szinte a H. utca felől. Az eső esett, a fedett pavilonsor praktikus volt. Futottam, teljes erőből. 6-os pavilon: Onkológia, ja, nem, már nem ide jövök. Tovább. 8-as pavilon: HOSPICE, aha, ez az. Futottam, teljes erőből ezen a folyosón. A kétségbeesés vitte a lábam. De van-e még tovább út ezen a folyosón?

2013. április 14. vasárnap

Rák

Annyi rákos van Magyarországon, hogy minden ember családjában kell, hogy legyen legalább egy. Ezt olvastam valahol, vagy valami videót néztem, és abban volt. Az emberek tehát elvileg tudják, ismerik ezt a betegséget.

Lehet, hogy én voltam eddig vak. Az én családomban is volt rákos, nem is egy. Az ismerőseim között is volt pár. Többségük egyébként túlélte. Mégis: eddig fogalmam sem volt, mi a rák. Ijesztőnek ijesztő volt, de szembesülni azzal, hogy az milyen, nem kellett. Sőt, szerintem most is még csak ismerkedünk, mert hogy milyen még a rák, az ezután fog kiderülni.

Minden emberben vannak potenciálisan rákos sejtek; az egészségesebben is. Ezeket az immunrendszer elintézi valahogy, így nem betegszünk meg tőlük, ha jól emlékszem. Ezt is olvastam valahol. Bennem is vannak most rákos sejtek. Benned is.

Azon csodálkozom, hogy az emberek erre nem gondolnak, hanem csak úgy élnek. Hogy nem úgy élik az életüket, hogy örülnek neki, hogy nem rákosak. Amikor meg rákosak lesznek, akkor szerintem annak kellene örülniük, hogy rákosak, mert amikor már nem lesznek rákosak, akkor nem is lesznek.

Olvastam egy elméletéről, amely szerint a rák evolúciósan belénk van kódolva. (Nem csak az emberbe.) Hogy ezek a túlélő- és szaporodógép sejtek valami prokarióták maradványai, akiket még egysejtű korunkban bekebeleztünk. Őszintén szólva, nem értettem az elméletet. Hiszen a rákos sejt csak addig él, amíg a „gazdaszervezet” él, utána elpusztul. Tehát nem túlélőgép, hanem öngyilkos terrorista inkább.

Sokat olvasok a rákról, igyekszem racionálisan közelíteni; nagyon jó dolgok vannak a [Rákgógyítás](#) c. lapban, direkt úgy megírva, hogy érthetőek legyenek egy laikus számára is. Meg hát megfigyelem. Beszélgetek asszisztensekkel. Próbálok érteni, érezni. És mindig rájövök: fogalmam sincs, milyen.

Próbálok elraktározni a pillanatokot, hogy majd elő tudjam szedni, amikor én leszek rákos. Mert néha meggyőződéssé válik bennem, hogy rákban fogok meghalni. És ez egyáltalán nem tűnik ijesztőnek; sőt, természetesnek hat.

Igazából azt vettem észre magamon, hogy egyre inkább ezek a filozofikusabb dolgok izgatnak. Amúgy „holisztikusan”, persze ez is logikus: nincs ugyanis más már. A részletek már mit sem számítanak.

Az elején ezeken van a hangsúly: a részletek. Az ember várja a diagnózist, a szövettani eredményt, hogy mit mutat a CT. Prognózist is vár. Utánajár annak, hogy ki a jó onkológus. Próbál úgy csinálni, mintha lenne némi protekciója. Persze nincs. Meg pénze sincs. Úgyhogy ezeket kikapcsolja: nem léteznek ezek a dolgok. Aztán elkezd olvasgatni az adatokat; én a statisztikákat néztem meg először (sajnos). Van egy csomó dolog, amit az orvosi papírokon nem vagy alig ért, hát utánanéző, utánakérdező. A kemoterápia alatt a vérkép eredményeket nézegeti. Most meg: amíg az élet kitart, marad az életfilozófia.

2013. április 22. hétfő

Illetlen

Estéknként, amikor belenézek a tükörbe, azt látom, hogy ugyan az ősz hajszálak kicsit megszapordtak, és ugyan a szemem körül nem festék a sötét folt, és az arcom is kissé lefogyott, így eddig idegen helyeken jelennek meg idegen ráncok, de alapvetően jól nézek ki. Szinte semmi nem látszik mindabból, amit érzek, amit megélek. És ezen újra és újra elszégyellem magam. Illetlenség, pofátlanság így kinézni.

Ha együtt eszünk, néha elkapom a pillantását, ahogy nézi, hogy eszem. Látom, szeretne ő is úgy enni. Néha mondja is. Összeméri szemre az adagokat: „már majdnem annyit eszem, mint te”. Megkérdezi, hogy tudok akkorát harapni. Ekkor is előnt ugyanaz a fajta szégyen. Illetlenség, pofátlanság úgy enni, akkorát harapni, mint én.

Ha valamiben segíteni kell, és hozzáérek, néha panaszkodik, hogy túl erősen, túl vadul teszem. Tényleg erős és vad vagyok, döbbenek rá. Ha valamit megcsinálok, sokszor azt kérdezi, miért kapkodok. Én tényleg gyors vagyok. És mindez illetlen, nem való, pofátlan, arcátlan dolog.

Amikor futok, néha átfut az agyamon a gondolat, hogy mennyit kéne futnom ahhoz, hogy úgy érezzem magam, ahogyan ő egy kerti séta vagy egy fürdés után. Többször eszembe jut, hogy csak úgy egy este elindulok, és addig futok, amíg bírom: amíg tényleg el nem fogy minden erőm, minden levegőm. Bár kétlem, hogy én abban az állapotban akár bármi hasonlót is tudnék érezni. És persze – paradox módon – én csak még erősebbé válnék egy ilyen akciótól! Miután kipihentem a fizikai megterhelést, és regenerálódtam, jó eséllyel jobb teljesítményt nyújtanék a legközelebbi futásnál. Ami ismét csak pofátlanság és szemérmetlen disznóság.

Egészséges vagyok: erős, tele energiával, tele életerővel, és akármilyen mélyre is kerülök néha, akkor is tele vagyok életkedvvel. És ez bizony pofátlan, illetlen és arcátlan dolog. Ezt az

érzést ennél pontosabban nem tudom leírni. Egy egészséges ember néz vissza rám a tükörből, aki gyors, erős, vad, eszik, iszik, jön-megy és most például minden akadály és nehézség nélkül fogat mos.

Tényleg néha arcpirító, elviselhetetlen és idegen érzés, hogy én egészséges vagyok. De ami a legilletlenebb, legdöbbenetesebb dolog, az továbbra is az, hogy minden megy tovább, csak úgy, ahogy eddig, az élet nem áll meg. Néha ez felfoghatatlan.

2013. május 7. kedd

Álmok és zavar

Azt álmodtam, hogy fürdetem, és hogy rosszul van. Felébredtem, és tudtam, hogy ez már csak vágy. Már nem fürdetem.

Eddig ritkán leptek meg ilyen rossz álmok; az alvás arra való, hogy aludjak, hogy másnap is legyen nap. Tiszta fejjel és lehető vidámsággal.

***

Tegnap meghalt az egyik szobatárs bent. Láttam a családomat összezuhanni. Én nem éreztem szinte semmit: tragédiát nem, szenvedést sem, szánalmat és megrendülést is csak a hozzátartozók iránt. Az egész teljesen természetes volt, nem tartott hosszan, nagyjából egy fél nap. Reggel már sejtettem, hogy meghal aznap; még mondtam is nekik, hogy az az ember ma valószínűleg meghal. Nem hallották meg. Bezuhantak. „Mindennek megvan a magyarázata.” „Nem vagyunk egyformák.” Tudom, de nem értem. Talán nem tudták, mi a hospice? De, elvileg tudták. Megzavar és idegesít ez az elképesztő erős (és tagadott) háritás, a gyöngeség, az ijedtség – és ez elválaszt tőlük.

2013. május 11. szombat

Párbeszédtrömelékek

1.

Valami képtelenséget talál ki magyarázatként a képtelen fizikai állapotra. Óvatosan magyarázom középiskolás biológiatudásomat előbányászva és eddigi tapasztalataimat mozgósítva, hogy lehet. Én nem hagyom ki a daganat létezését.

– Te mindig ilyen logikus vagy?

– Hümm. Nem tudom, biztosan nem mindig.

– Csak azt felejtetted el, hogy a betegség nem logikus. Egészséges ésszel ezt nem lehet megérteni, ne egészségesként közelíts, hanem betegként.

2.

Reggeli tiszta pillanat, mintha a morfium nem is dolgozna, pedig dolgozik.

– Akkor itt a vége. Napjaim vannak hátra.

– Nem tudjuk, mennyi van hátra, senki sem tudja, kinek mennyi van hátra. De ez a betegség nem gyógyítható, és megy a maga útján előre, nem tehetünk ellene semmit. De még nincs itt a vége.

– Igen, a végéig még nagyon sok szenvedés van hátra.

– Azért vagy itt, hogy ne legyen sok szenvedés.

3.

Gyuri bácsi, az egyik szobatárs, 83 éves, szintén gyomorrákos, egyik óráról a másikra bekattan. Engem Katikának, édesapámat Miklósnak szólítja. Nem hagy minket nyugton, azt mondja, beszéljünk hármásban. (Nem világos, hogy arra gondol-e, hogy én menjek ki, és ők, a három férfitbeteg beszéljessenek, vagy arra, hogy édesapám, ő és én beszéljünk. Valószínűleg ez számára is homályos.) Édesapám nyugtalanul néz Gyuri bácsira:

– Akar tőlem valamit *ez az öreg*.

– Nem, nem, csak beszélgetni akar, mert egyedül érzi magát.

– Akkor téged akar felszedni, ne hagyd magad!

– Nem akar fölszedni, és nem is tud fölszedni, nyugi.

4.

Egyik délután meghal Gyula bácsi, a harmadik szobatárs. Egyébként korántsem annyira bácsi, mint a Gyuri vagy az én édesapám. A felesége kiborul, mintha nem számított volna arra, hogy ez bekövetkezik. Édesapám a nagy jövés-menésből, a sírásból, az utolsó eluttogott szavakból mit sem érzékel (szerencsére). Majd észreveszi, hogy valami más, fennhangon kérdi:

– Hát meghalt az az ember?

– Igen.

– Pedig ő milyen jó kondiban volt!

5.

73. születésnap a hospice-ban:

– Holnap lesz a születésnapod, mit szeretnél?

– Repülni a Concorde-dal! – és vigyorog.

– Oké, de az ide nem fog beférni, útban lesz az infúziós állvány.

– Haha, azzal már én nem repülhetek, mert már kivonták a forgalomból.

[Másnapra kapott tőlem két Concorde-os képet, azóta is ott lógnak az ágya mellett.]

***

– Csak egy kortyot igyon mindenki! Itt még a professzor is ivott egy kortyot! Még a professzor is! [A professzor persze nem *az a* Professzor, akiről már volt szó, hanem a hospice-ban önkéntesen dolgozó nyugdíjas belgyógyász főorvos.]

***

– Mindenkire mosolygok. Itt mindenki mosolyog rám. Nem kerül az nekem semmibe: visszamosolyogni. Itt mindenki mindent megtesz értem.

6.

A zavartság kétségtelen; az időérzék, néha a tér érzékelése is elvész, a személyek összefolynak.

De ennek is tudatában van:

– Néha össze vagyok zavarodva. Az a legnagyobb baj, hogy nem tudom rendezni a gondolataimat. Nehéz elválasztani azt, amit képzelek, attól, ami a valóság. Mintha két világ lenne.

***

– Azok ott párhuzamosak? [A falon levő lámpa és a képek.]

– Igen.

– Akkor jó.

***

Elmeséli (hosszan!) az álmát, amiben bankot rabol, és 100 millió forintot kell rejtegetni és bujkálni.

– Nagyon zavaros, mi? Teljesen értelmetlen.

– Abszolút nem, tök érthetően mondtad el. Ez nagyon izgalmas lehetett.

7.

Néha ellátogat hozzá a nővér, aki otthon is járt hozzánk, és ott dolgozik az onkológián. Imádják egymást. Szülinapi köszöntő utáni búcsúzás:

– Csókolom, S. bácsi.

– Én is csókolom! Sőt, duplacsók! Legközelebb kipróbálhatnánk a duplacsókot.

– Mi az a duplacsók?

– Ti most valami preverzre gondoltok? Én nem gondoltam semmi preverzre. Duplacsók.

8.

Kértem, beszélgesse vele egy kicsit a pszichológus. Egy nagyon helyes, fiatal lány. Hétfőn, szerdán és pénteken jön. Szerdán viszont a születési buli miatt nem jutott oda édesapámhoz.

Pénteken:

– Jön ma a Zsófi is hozzád.

– Ó, az az elkésett tündér!

9.

Édesanyám meséli, hogy kettesben vannak, mikor elhangzik a kérdés:

– Hol van a *mama*?

– Itt vagyok – mondja édesanyám, akit mindenki így szólít.

– Nem te, az anyukám!

– Ő már nagyon régen meghalt, ő nem lehet itt most.

– Nem, nem órá gondolok, hanem a feleségre.

– Én vagyok a feleséged, és én itt vagyok.

– Nem, nem rád gondolok.

Aztán szép lassan kiderül, hogy *rám* gondolt.

10.

– Csak az az egy baj van, azt sajnálom, hogy én nem mehetek veletek haza, amikor elmentek.

2013. május 14. kedd

És ha nem jó el...

Nehéz lenne leírni azt az egyébként rövid folyamatot, ami a fentanylos tapasz (opioid fájdalomcsillapító) második fokozatától az első morfiuminjekcióig vezetett. Zavartság, nyugtalanság. Állítólag fájdalma volt, de mondani nem mondta. Hívtak orvost, az meg elrendelte, oszt anyyi.

Az első morfiuminjekció az infúzióval csöpögött be. A zavart és nyugtalan állapot elcsendesült, néhány furcsa részlet, például „légzőgyakorlat” először nem keltett gyanút bennem:

– Egy... benntart... és MOST! – ismételte néhányszor, megnyomva kilégzéskor a *most*-ot.

– Mit számolsz, mit csinálsz? – kérdeztem.

– Lélegzek, próbálom benntartani, és kifújni. Hogy befejezzük már ezt az *étkezést*.

Még mindig nem esett le nekem ekkor, hogy a morfium hat a légzésre, ezt valószínűleg érezte. Azt sem tudtam, hogy az álomba szenderülés előtti mindmáig (és minden bizonynal örökre) utolsó mondata az volt:

– *Mikor kajálunk már valamit?*

Elaludt, a légzése lassult. Nem gondoltam, hogy nem ébred fel, de nem ébredt fel semmire. Kettesben voltunk ekkor. Aztán jöttek a többiek, akkor már *ébreszthetetlen* volt.

Hatóránként volt kiírva neki a morfin. A második után kezdődött az elképesztő nehéz, rándulásszerű mozdulattal járó lassú, és így kívülről kissé fuldoklásnak tűnő légzés. Aztán kezdődött a hörgés is. Este elbúcsúztunk – eldöntve, hogy nem nézzük egész éjjel ezt a tusát.

Másnap reggelre a hörgésből szörcsögés lett. A váladékot igyekeztek leszívni, nem nagyon ment. Továbbra is aludt. Az orvos szerint agykárosodása van a hypoxia miatt, lehet epilepsziás rohama is (akkor be kell adjanak neki még egyet, és abba belehal)... Azért fog a kezével, mert a kapaszkodóreflex működik.

Én közben már gondoltam, hogy szép metafora (=hazugság) ez, hogy *alszik*, nem reagál ránk, de azért nyugodtan beszéljünk hozzá, hallja. Ez nem alvás, és ha agykárosodása van, akkor, ha hallja is... Szóval igen, erre is rákérdeztem, igen, tényleg nem alvás, és valószínűleg semmit nem észlel. És végül is ez a jó, mert akkor a fájdalmat sem...

Azért maradtam. 4-5 órát ülhettem a haldokló apukám és a mellette (még rettenetesebb hörgéseket kiadó) Gyuri bácsi mellett. Addig, amíg el nem kezdtek potyogni a könnyeim, utána ki kellett mennem a levegőre, mert nem bírtam tovább ott lenni. A haldoklás sztereóban: nagyon kemény.

Készültem, mondtam neki, hogy minden rendben lesz, menjen nyugodtan. Mindent elmondtam, amit el akartam mondani. Többször is. Közben azért ott voltak mellettünk az ápolók. „Nagyon apás, ugye?” Nem tudom, hogy nagyon apás vagyok-e, de ezt a betegséget – amennyire lehetett – együtt csináltuk végig. „Csak azért imádkozzunk, hogy ez minél előbb érjen véget, engedjék el, az számít.” Elengedtük. „Nagyon erős az édesapja.” Tudom.

Gyuri bácsi elment. Apu maradt. Estére ismét otthagytuk, tudván tudva, hogy éjjel jön majd a telefon. Nem jött.

Ma reggel nyitott szemmel, és normál légzéssel feküdt ott. Hihetetlennek tűnt. Erre senki nem számított, nemcsak mi, a személyzet sem. Bár nyilván jobb lenne azt hinni, hogy érzékel, azt hiszem, nem érzékel semmit, és lehet, hogy ez a jobb. De nyugodt volt, nyitva volt a szeme, néha

mintha nézett volna valamit a morfiumos üvegességen keresztül is, de az ujjamat nem követte... Hangot nem tudott adni, bár az egyik nővér azt állította, neki reggel jó reggelt kívánt. Ki van zárva, azt hiszem, ez amolyan hospice-os metafora.

Hihetetlen küzdő az én apukám, és nagyon-nagyon erős.

2013. május 17. péntek

Eljő

Egész nap a *Harmadnapon*¹ ment a fejemben, *et resurrexit tertia die*. Pedig az első morfin óta nem harmadnapon vagyunk, hanem már ötödnapon.

De ez az első olyan nap volt, hogy reggel nem mentem be hozzá, csak délután. Délután viszont siettem. Negyed öt körül érhettem be. A légzése nagyon felszínes volt, kis levegőket vett, ritkán. A jobb szeme nyitva volt, a bal csukva, az arca merev. Már nem fogott a kezével sem. Azért én megfogtam. De éreztem, hogy már sokkal messzebb van, mint akár tegnap. Nem gondoltam, hogy ott és akkor történik meg.

Az egyik utolsó lélegzete előtt a homlokát nagyon összeráncolta, a szemét szorosan összezárta, összeszorította, és egy elfúlót kiáltott, aminek ereje már nem volt, inkább nyögésnek hatott. Aztán összezárta a száját is, néhány levegőt még vett az orrán. Aztán újra a száján. Majd az előbbi megismétlődött, de már sokkal gyöngébben. Azután már csak néhány ici-pici levegővétel volt.

Ott voltam, fogtam a kezét, hallgattam és potyogtak a könnyeim.

2013. május 19. vasárnap

Jelenet

¹Pilinszky János: Harmadnapon c. verse:

És fölzúgnak a hamuszín egek,
hajnalfele a ravensbrücki fák.
És megérik a fényt a gyökerek
És szél támad. És fölzeng a világ.

Mert megölhették hitvány zsoldosok,
és megszűnhetett dobogni szive -
Harmadnapra legyőzte a halált.
Et resurrexit tertia die.

Sok megjegyzendő, feljegyzendő élményem van az elmúlt 9 hónapból. Főleg jelenetek, amelyek lejátszódtak, meg történetek, és persze néhány gondolat is.

Itt van például egy jelenet a hospice előtt itthon töltött utolsó napok egyikéből. Talán április 30. kedd. Várjuk a nővért, aki kb. délre ígérte magát. Napi 1 liter infúzióra volt már szükség ekkor, esetenként intravénás fájdalomcsillapításra. Az evés és az ivás már nagyon nem ment; a fájdalomcsillapítás nem működött jól, és sajnós a vízhajtás is egyre kevésbé. Lassan közeledik a 12 óra.

– Hívd föl az A-t, hogy mielőtt jön, nyugodtan menjen haza, és ebédeljen meg!

Mi mindenre jut energia és figyelem még akkor is, amikor szinte mindent lefoglal a fizikai diszkomfort (keményebben szólva: a szenvedés)!?

2013. május 27. hétfő

Szavak, amelyek...

Vannak olyan szavak, amelyek mindezek után is arcul ütnek. Halálokként első körben a rendkívül szakszerűen hangzó *rákos senyveség* kifejezés a halotti láttelelen. Aztán a részletezett számla a *halothűtési díjról* és a további felmerülő költségekről. (Remélem, a hamvasztásról és a temetésről nem kapunk hasonló részletekbe menő igazolást.)

Aztán ott van a temetkezési vállalkozó sajnálkozással vegyes önelégültsége: „szar a helyzet, de én jól végzem ám a munkám”. Kapásból tegez; édesapám hamvaira per *Apu* hivatkozik. Ha lenne bennem indulat, biztos eszembe jutna, hogy meg kéne ütni. De egyelőre csak az undorig jutok, pedig milyen kedves, megígéri, hogy a temetéssel kapcsolatban „minden rendben lesz”.

Amilyen természetesnek és normálisnak tudtam látni és elfogadni a betegséget és a halált, ez a temetésig tartó „ügyintézés” éppannyira undorít.

2013. június 2. vasárnap

Temetésre készülve

Holnap lesz a temetés délelőtt 10-kor.

Pénteken visszarendeztük a lakást a betegápolás után. Szörnyű volt. Szétbontani az ágyat, amiben nemrég még a napjait töltötte. Elrakni a kacsát, a szép, ezüstfejű botot, ami családi

ereklye, de ő sose használta. Látni a matracon a foltokat. És nem megállni, hanem könyörtelenül továbbcsinálni. Aztán nagytakarítás.

Szombaton gyászruhavásárlás. Utáltam. De végül az volt bennem, hogy tisztességesen kell kinézni a saját apám temetésén. Ami adott volt: az ezüst nyaklánc a borostyánkővel, amit karácsonyra kaptam tőlük, és a halála előtti napokban nagyon tetszett neki. Azt mondta, milyen szép és visszafogott. Vettem hozzá blúzt.

Utána kertrendezés: sövénynyírás (elektromos nyíróval). Mindig az apukám csinálta, és ezt nem is mutatta meg, hol van a gép, és hogy kell használni. Ez a része nem ment nehezen. Az viszont, hogy fel kell vele menni egy létrára, és azon kell vele egyensúlyozni: nagyon rosszul ment. Lesz alkalmam gyakorolni. Aztán fűnyírás körbe, mindenhol, az utcán is. Az könnyű, meg azt meg is mutatta. Szeretném, ha holnap, a temetés utáni vendégségen ki lehetne menni a kertbe; főleg ezért csináltam ezeket. Persze valószínűleg nem lesz olyan idő, hogy kint lehessen ücsörögni.

Egy hete befejeztem a temetési beszédet. Az anyukám beleírta a testvéreimet. Én végül beleírtam az anyukámat is. Délután kinyomtattam. Egy hete sokszor elolvastam hangosan, most egyszer sem, egyszerűen nem bírom itt rávenni magam. Ha otthon lennék, magamban, az más lenne, akkor menne. Nem tudom, mi lesz, ha elbögöm. Valószínűleg semmi, de rosszul fogom magam érezni miatta.

2013. június 3. hétfő

Temetési beszéd

– Mikor eszünk már valamit?– ez volt édesapám egyik utolsó mondata, miután megkapta az első morfiuminjekciót. A ... kórház hospice osztályán feküdt áttétes gyomordaganattal. Akkor már jó néhány napja nem tudott szinte semmit sem enni, sem inni. Aki nem látta a rákkal és ebből következően az étkezésekkel vívott sok hónapos harcát, talán megütözik a helyzet iróniáján. Számomra viszont ez az egyik utolsó kérdés a soha fel nem adott (és soha be nem teljesülő) *reményt* fejezi ki.

Édesapám enni akart, hogy erőt meríthessen a betegséggel való küzdelemhez. Úgy láttam, hogy – a realitás ellenében is – az utolsó pillanatokig gyógyulni akart, és élni. A betegségével vívott harca arra tanít, micsoda értéke van az életnek. Pusztán az életnek – az adott körülményektől nagyjából függetlenül. Az elmúlt hónapokban ezek a bizonyos életkörülmények

igencsak megváltoztak számára. Ez azonban nem szabad, hogy csupán a betegségét jelentse nekünk, mert – azt hiszem – azt is élesen és sűrítve megmutatja, milyen volt ő. Így, ha a továbbiakban úgy is tünne, hogy egy *beteg* emberről, a *beteg* édesapámról beszélek, ne felejsék (felejsétek), hogy a betegségében sem volt ő más, mint egészségében.

Az étkezés például problémává vált már a betegsége kiderülésekor. Ő pedig egyfolytában azon dolgozott, hogy ezt a problémát valahogyan megoldja. Édesanyám pedig újabb és újabb technikákat fejlesztett ki a főzés terén. Édesapám – saját maga számára szabott – szigorú rendszer szerint napi hatszor, később ötször evett – részben a gyógyszerek rendszeres bevétele miatt. Ehhez nagyon sok erő és önfegyelem kellett. És ahogy telt a betegséggel együtt töltött idő, egyre több lett a probléma. Sosem kapkodott a megoldásukkal: végiggondolta, felmérte, hogy mi és hogyan valósítható meg.

Élénken emlékszem az utolsó alkalomra, amikor együtt kimentünk a családi házunk teraszára a nappaliból. Ez az egyik utolsó otthon töltött napon történt. Tíz lépés. Tíz, akkor már komoly erőfeszítést jelentő lépés. Megtervezte: ha pihenni kell, leül a teraszajtó melletti kanapén. Ha nagyon elfárad addig, nem megyünk tovább. Csak akkor tartsam meg, ha érzem, hogy nehezedik; ha nem kell, ne emeljem. Megbeszéltük, majd mindent úgy csináltunk, ahogy elterveztük. Kimentünk a teraszra. És még ha el is fáradt, még ha utána rosszul volt is, tudtam, hogy örül, hogy megcsinálta. (A befelé vezető úton már tudta a járást, és habár fáradtabb és gyengébb volt, pihenő nélkül ment az ágyig.)

Ha probléma akadt, kereste, és általában meg is találta a számára megnyugtató megoldást. Ha ez nem éppen a legegyszerűbb úton volt megvalósítható, akkor is végigcsinálta azt, amit elhatározott. Ötvösként számtalan tárgyat tervezett és készített. Talán még annál is több régiséget újíttott fel, szépített meg. Sokszor láttuk rajta azt a fajta örömet, amit a megoldott probléma, az elvégzett munka, az alkotás jelentett számára. Családi házat épített; abban nőttünk fel. Ma is azt mondom, „hazamegyek” oda. Jó iskolában taníttatott minket, biztatott, hogy tanuljunk tovább. És végül segített mindannyiunknak elkezdni önálló, felnőtt életünket. De ő reggel 7-kor is ott termett nálam, amikor tanácstalanul felhívtam, hogy a szélvihar benyomta az albérletben az ablakot.

Nem mondom, hogy számára nem volt lehetetlen, mert ez nem igaz. Éppen az teszi őt igazán bölccsé a szememben, hogy többnyire igen pontosan fel tudta mérni, hogy mikor mi vállalható. Zokszó nélkül, szinte természetesen tudott alkalmazkodni a körülményekhez. És

ahogy mondtam, a betegsége alatt a körülmények bizony megváltoztak. Egészséges fejjel azt mondanánk: romlottak. Ő azonban figyelmeztetett: ezt a betegséget már nem lehet egészséges mércével, egészséges logikával megközelíteni. Tehát maradjunk annál, hogy a körülmények megváltoztak. Ez lehet talán az egyik legnehezebb egy ilyen betegségben: elveszíteni a képességeinket, egyre szűkebb területre korlátozni a létezésünket, kiszolgáltatottakká válni.

És valóban: egyre több dologban kellett segíteni, de ő – legalábbis az én szememben – sosem vált kiszolgáltatottá. Egyszerűen hagyta, hogy segítsünk. Olyan természetességgel hagyta, hogy törődjünk, törődjek vele, mintha legalábbis ő lenne az én gyereke, és nem fordítva. (Ezen még nevettünk is többször, hogy most fordult a kocka.) A megváltozott körülmények panasz nélküli elfogadása, a belátás adta, azt hiszem, a küzdésének a méltóságát. Meg persze az, hogy sosem törődött bele, hogy a küzdelem hiábavaló. Meggyőződésem, hogy nem is volt az.

Például azért nem, mert szinte az utolsó napokig képes volt mosolyogni, sőt viccelni. Utolsó napjaiban egyszer azt mondta, hogy neki jólesik, hogy mosolyognak rá, és hogy neki a visszamosolygás „nem kerül semmibe”. Pedig kamaszkoromból úgy rémlik, sokszor volt gondterhelt, rosszkedvű, sőt: mogorva is. Idősebb korára viszont – és ennek a felismerése nem a betegségéhez kötődik számomra – derűs lett. Sok mindennel megküzdhetett és megbékélhetett az élete folyamán.

A 73. születésnapját már a hospice-ban ünnepeltük. Amikor előző nap megkérdeztem, mi a kívánsága, teljesen komolyan azt mondta: „Repülni szeretnék a Concorde-dal”. No, gondoltam magamban, jól fel van adva a lecke. Zavaromban motyogtam valamit arról, hogy nehezen fog beférni a hospice-ba az a nagy repülő; az infúziós állványt mindenképp odébb kell majd vinni. Mintha csak erre várt volna, lecsapta a poént: „Én azzal már nem repülhetek, mert már kivonták a forgalomból”. Mert már kivonták a forgalomból. Számomra ekkor egy csapásra megszűnt a halálos ágyon eltöltendő születésnap réme: nevettünk egyet, és elszállt, mint a Concorde.

Nem állítanám, hogy előre így tervezte el ezt a beszélgetést. A kérdésre, hogy mi a kívánsága, őszintén felelt. Csak utána – látva a zavaromat – megszánt, és azért ütötte el poénnal az egészset. Szeretettel és óvóan figyelt ránk még ezekben az utolsó időkben is. Rendszeresen és sokat kérdezett a munkámról; aggódott, hogy miatta valami gondom lesz a munkahelyemen. A kemoterápiás kezelések alkalmával pedig a bátyámat biztatta, hogy menjen, végezze a munkáját, ne várjon rá a kórházban órákat.

A legmegejtőbb talán mégis az volt, amikor megkért, hogy hívjam fel Annát (az egyik nővért, aki járt hozzánk, és aznap dél körülre volt várható), hogy mielőtt jön, mindenképpen menjen haza és ebédeljen meg. Nehogy éhesen kelljen kibekkelnie az a két-három órát, amíg lecsöpög neki az infúzió.

Mert az édesapám tudta, hogy vannak fontos dolgok az életben, hogy amit József Attila úgy fogalmaz, hogy „ehess, ihass, ölelhess, alhass”, bizony sokszor előfeltétele annak, hogy adhass, hogy törődhess, hogy szerethess. Ő e szerint élt, ezt kívánta másoknak is. És amikor betegsége alatt József Attila négyeséből neki lassan semmi sem maradt, a tartalékait élte fel: figyelt ránk, óvott minket, szeretett még az utolsó ébren töltött napokban is. Az utolsó ébren töltött napja a húgom születésnapja volt. Vittem a kórházba virágot, hogy felköszönthesse. És még ekkor is tudtunk nevetni, amikor azt mondta, leszaladt a térre a virágoshoz.

Másnap, amikor már kimerültek a tartalékai, meg is kapta azt a bizonyos morfiuminjekciót, ami után már nem tért eszméletére. Még öt napig élt. Sokat gondolkozom azon, hogy miért nem tudott könnyebben meghalni, hogy a sokféle alkalmazkodás és elfogadás után miért nem tudott megbékélni a halál gondolatával. Újra és újra csak arra jutok, hogy azért nem, mert az utolsó pillanatig hitt és bízott a csodában. Mert ragaszkodott az életéhez, mert értékesnek tartotta az életet magát. Számomra nemcsak az élete, de a betegsége, és végső soron a halála is az élet értékét és a legbenső hitet dicséri.

Budapest, 2013. május 21-28.

2013. július 15. hétfő

Egy szokásos hétfő

Ma kellett mennem a hagyatéki ügyekben az önkormányzatba. Annak kellett mennie, aki a halotti anyakönyvi kivonatot intézte, időpontot adtak: 13 óra.

Az elején még örültem is, hogy akkor otthonról (a szüleim lakásából) tudok fél napot dolgozni, nem kell kivenni az egész napot. Hát, igen. Egy szokásos hétfő az elmúlt hónapokból.

Hétfőnként és keddenként édesanyám dolgozni ment, kettesben voltunk apuval. Nehezen gondolok vissza arra, hogy sokszor türelmetlen voltam, sokszor nem értettem, miért nincs kedve semmihez. Sokszor vegzáltam hülyeségekkel.

Most ott ültem a lakásban egyedül. Igazán igyekeztem nem gondolni, hanem dolgozni. De néha önkéntelenül leálltam a kopácsolással, és hallgattam a ház hangjait. Hallgatóztam, hátha ott van még valahol valami. A legrosszabb pedig az volt, hogy tudtam, hogy már soha nem lesz ott.*

* Most, hogy végiggondoltam, amit az előbb ilyen hangzatosan leírtam, rájöttem, hogy nem igaz. Nem a felismerés a legrosszabb, hanem az, hogy ezt is meg lehet szokni.

2013. október 27. vasárnap

[Cím nélkül]

Ülök a szobámban, valamit csinálok, és hallom, ahogy apám becsukja az előszoba ajtaját.

Molnár Cecília

nyelvész és magyartanár,

a Tábita Gyermekhospice Ház önkéntese.

molnarcili@gmail.com